

І. І. Ніколіна,
*кандидат наук з державного управління,
старший викладач кафедри економічної кібернетики
та інформаційних систем
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету*

УДК 351.858

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕЙТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ

*Розкрито сутність, підходи та методи рейтингового управління
соціальним розвитком регіону, представлено його загальну
технологію.*

Ключові слова: рейтингове управління, рейтингова оцінка, моделювання, соціальний розвиток регіону.

З метою прийняття ефективних управлінських рішень щодо розробки та впровадження необхідних механізмів реалізації стратегії соціального розвитку регіону виняткове значення мають оцінки відповідності всієї сукупності умов, факторів, механізмів і тенденцій функціонування регіону певним принципам і пріоритетам. Зазначені оцінки можна отримати за допомогою ієрархічно побудованої системи індикаторів розвитку, які кількісно та якісно характеризують його складові на основі об'єктивних системних знань про склад, структуру, фактори, механізми функціонування, розвитку регіону відповідно до їх місця та ролі у суспільному розвитку.

У зв'язку зі складністю одночасного контролю великої кількості різноманітних показників в аналізі розвитку соціальних систем, значного поширення набули процедури комплексної оцінки, на підставі яких може обчислюватися рейтинг як узагальнена оцінка регіонального розвитку.

Сутність рейтингу як узагальненої оцінки полягає в оцінюванні позиції аналізованого об'єкта на обраній шкалі. Водночас місце регіону на градуйованій шкалі слугує вихідною базою не лише для аналізу адекватності руху окремого регіону, а й для здійснення порівнянь досягнутих рівнів усіх регіонів.

В Україні розроблена й використовується низка методик щодо рейтингової оцінки діяльності окремих фінансово-економічних, освітніх, господарських установ. Водночас рейтингове управління, незважаючи на активне використання різного роду інтегральних оцінок у регіональному аналізі та управлінні, практично не розвивається. До цього часу використання рейтингу не привело до суттєвої трансформації процедур прийняття рішень користувачами рейтингової оцінки, що пов'язано з відірваністю існуючих методик рейтингового оцінювання від реальної схеми прийняття рішень управлінцями.

Рейтинговий підхід до управління соціальним розвитком регіону передбачає розробку, моделювання, прийняття і коригування управлінських рішень на основі всебічного та глибокого опрацювання інформації, що передбачає використання розгалуженої системи соціальних показників, які у комплексі відбивають об'єктивні соціально-економічні процеси і суб'єктивне самопочуття населення. За змістом і методикою розрахунку рейтингова оцінка соціального розвитку як складова

© Ніколіна І. І., 2013

рейтингового управління, повинні відповідати міжнародним стандартам, враховувати специфіку України в межах чинного правового поля та проводитись на постійній основі.

Сучасні науковці розглядають та визначають рейтингові технології, рейтингове управління [1–3], досліджують особливості побудови рейтингових оцінок залежно від типу соціально-економічної системи [4–8]. Проте, незважаючи на досить тривалий період розвитку методів та використання окремих спеціальних рейтингових технологій, відсутній уніфікований підхід до їх розробки, інтерпретації та використання в системі регіонального управління соціальним розвитком.

Метою статті є визначення й обґрунтування сутності рейтингового управління соціальним розвитком регіону, поняття, мети, підходів і методів, а також загальної технології рейтингового управління соціальним розвитком регіону.

Рейтингове управління визначають як концепцію прийняття рішень потенційними користувачами на основі використання рейтингів у процесі реалізації функцій управління або ж як процес, в якому рейтинг використовується для аналізу, контролю, обліку, прогнозування і регулювання діяльності системи [1, с. 190; 4, с. 42].

Кулик А. В. визначив рейтингове управління як теоретичну та методологічну стратегію або підхід до розробки й прийняття рішень в управлінні складними ієрархічними системами, що ґрунтується на опрацюванні рейтингової інформації, яка може бути отримана та інтерпретована тільки за допомогою спеціальних методів та засобів (реалізованих у вигляді сучасних інформаційно-аналітичних технологій) і передбачає застосування спеціальної технології розробки і прийняття управлінських рішень [2, с. 26].

Необхідність використання рейтингового управління соціальним розвитком регіону об'єктивно випливає зі складності, багаторівневості та різноякісності складу даної соціально-економічної системи.

Під соціальним розвитком вбачають соціальний процес, що характеризується якісними та кількісними змінами прогресивного чи регресивного змісту [9, с. 119]. Соціальний розвиток регіону — це зміни в соціальній сфері, що репрезентовані міжнародними показниками якості та рівня життя і зумовлені соціальною політикою.

Отже, під рейтинговим управлінням соціальним розвитком регіону необхідно розуміти технологію розробки і прийняття управлінських рішень у соціальній сфері, що ґрунтується на економіко-математичному моделюванні та інформаційно-аналітичних технологіях отримання та інтерпретації рейтингової оцінки відповідно до мети та завдань управління. Процес рейтингового управління виконує дуалістичну функцію: рейтингова оцінка виступає і як мета, і як інструмент управління водночас.

Метою рейтингового управління соціальним розвитком регіону є виявлення, попередження та нейтралізація різноманітних соціальних регіональних диспропорцій, проблемних ситуацій, критичних явищ і процесів, забезпечення ефективного формування та використання регіонального потенціалу з метою стабільного, збалансованого та пропорційного соціального розвитку регіонів.

Зважаючи на багаторівневості регіональної соціальної системи, доцільно розглядати два основні види рейтингового управління — внутрішнє і зовнішнє. Внутрішнє рейтингове управління здійснюється суб'єктами управління, — самоуправління, основними завданнями якого є забезпечення ефективного використання потенціалу регіону, стабільності, збалансованості та пропорційності розвитку різних об'єктів, явищ і процесів, виявлення, попередження й нейтралізація різноманітних диспропорцій, проблемних ситуацій, критичних явищ і процесів. Зовнішнє рейтингове управління здійснюють суб'єкти вищих рівнів управління. Основними його завданнями є ефективне використання потенціалу регіонів, формування єдиного регіонального простору.

За ступенем складності вхідна інформація для рейтингового оцінювання соціального розвитку регіону може бути одновимірною та багатовимірною. Отримання

одновимірної інформації здійснюється шляхом ранжування об'єктів або ознак за одним індикатором (виміром) або показником. Отримання рейтингової інформації в багатовимірному варіанті здійснюється шляхом побудови інтегральної комплексної оцінки. Для вивчення, аналізу, моделювання соціального розвитку регіону базисною є багатовимірна інформація, а одновимірна може використовуватись інтерпретації або деталізації попередньої.

Розвиток соціального потенціалу особистості, соціальна безпека людини, її соціальний захист забезпечуються фактичною реалізацією соціальних стратегій, які, в свою чергу повинні базуватись на результатах рейтингової оцінки.

Рейтингова оцінка в рейтинговому управлінні соціальним розвитком регіону є необхідним елементом виконання всіх функцій управління. Вона може використовуватись на всіх етапах управлінського циклу для реалізації різних їх стадій, так як є одночасно інструментом і метою управління. За змістом вона є інформаційно-аналітичною та інтегрує функції діагностики, пошуку оптимальних шляхів розвитку системи, а також контролю за її якісним станом і ефективністю управління. У такому вигляді рейтингову оцінку соціального розвитку регіону необхідно розглядати як інтегральний показник, що узагальнює, інтегрує та компактно представляє інформацію, що міститься в сукупності первинних показників, надаючи більш якісної визначеності процесу системної інтегральної оцінки регіональної соціальної ситуації.

Зважаючи на складність, цінність, багатогранність та різноякісність рейтингової оцінки (рейтингу), рейтингове управління стане справді дієвим і ефективним лише тоді, коли рейтинг буде не тільки активно використовуватись для прийняття рішень, а й забезпечить органічну інтеграцію процесу її отримання та інтерпретації із метою функціонування та розвитку регіону та управління ним і відповідно етапами, функціями та процедурами прийняття управлінських рішень.

Необхідною умовою достовірності результатів рейтингової оцінки повинна бути надійність системи репрезентативних показників соціального розвитку, відбір яких зумовлений низкою чинників: наявністю регіональної інформаційної бази, можливістю чи неможливістю кількісно вимірювати результати окремих напрямків державного управління в сфері соціальної політики, висновками експертного опитування, аналізом показників для характеристики людського розвитку, запропонованих науковцями [7].

Обчислення рейтингу передбачає опрацювання даних щодо комплексної оцінки діяльності соціальної системи за фіксованих шкал з огляду на методикку, що обирається відповідно до мети оцінювання. Виокремлюють п'ять головних етапів рейтингового дослідження: підготовка первинних даних, опрацювання даних, статистичний аналіз, трендовий аналіз, обчислення рейтингу.

Підґрунтям для визначення рейтингової оцінки соціально-економічної системи є первинна інформація щодо функціонування системи. Універсальний набір показників (множина всіх показників), необхідних для визначення рейтингу, формується через поєднання даних, що представлені стандартною та специфічною інформацією, їх нормування, тобто приведення до єдиного формату.

Метою опрацювання первинних даних слугує формування вихідного набору показників. Набір проміжних показників утворює вихід алгоритму і може бути представлений як середнє значення, коефіцієнти або ж зведені показники. З метою оцінювання набору проміжних показників здійснюють порівняльний аналіз з аналогічним за структурою набором проміжних показників еталонної соціально-економічної системи чи з нормативами.

Статистичний аналіз передбачає розв'язання проблеми порівнянності показників. Статистичний аналіз є комплексом загального порівняльного аналізу індивідуальних показників стану соціально-економічної системи засобами статистично-математичної оцінки, графічної візуалізації та аналітичної інтерпретації. Відповідно до складу вхідної інформації та результатів попереднього статистичного

аналізу розробляють та обґрунтовують загальну стратегію діяльності системи, що містить певний набір цільових параметрів, які повинна досягти система за заданий період часу.

Базисом трендового аналізу слугує моделювання (відповідно до певного алгоритму) прогнозного стану, яке здійснюється з метою оцінки виникнення (можливого) критичного стану.

Інтегральна оцінка обчислюється згідно з обраним алгоритмом (обчислювальною процедурою), який містить систему оцінних показників, що характеризують діяльність соціально-економічної системи.

Для забезпечення прозорості рейтингового управління соціальним розвитком регіону універсальний набір первинних показників структурується відповідно до об'єктивного складу аспектів та ознак соціально-економічної системи за сукупностями якісно однорідних явищ і процесів, тобто проводиться факторизація. Алгоритм побудови рейтингової оцінки соціального розвитку регіону представлено в табл. 1.

На концептуальному рівні запропонований алгоритм визначення рейтингової оцінки передбачає системний аналіз соціального розвитку регіону та представлення його у ієрархічній формі. Верхня позиція — це інтегральний індекс соціального розвитку, нижчі — узагальнюючі індикатори регіональних складових: демографічного розвитку, матеріального добробуту, рівня освіти та ринку праці.

Запропонований алгоритм — відкрита система для внесення логічних змін та доповнень, пов'язаних із змінами в соціальній ситуації регіонів та відповідними змінами методології статистичних спостережень.

У кожному конкретному випадку залежно від суб'єктів управління, для яких визначається рейтингова оцінка соціального розвитку, та мети управління із універсальної системи виділяється вхідна система показників, яка найбільш повно й актуально характеризує стан соціально-економічної системи з точки зору його наступної оцінки. Вхідна система показників піддається критичній оцінці: визначається її повнота, якість та достовірність відповідно до мети дослідження, мінімізації неточностей.

Рейтингове управління соціальним розвитком регіону є технологією розробки і прийняття управлінських рішень, що ґрунтується на сучасних економіко-математичних методах та новітніх інформаційно-аналітичних технологіях отримання та інтерпретації рейтингової оцінки. Рейтингове управління підвищує надійність процесу розробки і прийняття управлінських рішень в управлінні складними багаторівневими соціально-економічними системами, а також його ефективність, забезпечуючи можливість оцінки різних стратегій розвитку системи.

Подальшим напрямом досліджень стане визначення рейтингової оцінки соціального розвитку регіонів України та аналіз її динаміки.

Таблиця 1
Алгоритм побудови рейтингової оцінки соціального розвитку регіону

	Критерії (фактори), показники	Формула
Демографічний розвиток	Індекс демографічного розвитку D :	$D = \frac{1}{4n} \sum_{i=1}^4 X_i$
	середня очікувана тривалість життя при народженні без диференціації за статтю (років)	$X_i = \frac{x_i - x_{i \min}}{x_{i \max} - x_{i \min}}$
	коефіцієнт смертності немовлят, тобто дітей у віці до одного року (%)	$X_i = \frac{x_{i \max} - x_i}{x_{i \max} - x_{i \min}}$
	сальдо міграції (тис. чол.)	$X_i = \frac{x_{i \max} - x_i}{x_{i \max} - x_{i \min}}$
	коефіцієнт інтенсивності сальдо міграції (%)	$X_i = \frac{x_{i \max} - x_i}{x_{i \max} - x_{i \min}}$
Матеріальний добробут	Індекс матеріального добробуту M :	$M = \frac{1}{4} \sum_{i=1}^4 X_i$
	середньомісячна заробітна плата (грн.)	$X_i = \frac{x_i - x_{i \min}}{x_{i \max} - x_{i \min}}$
	середньомісячний розмір пенсії (грн.)	$X_i = \frac{x_i - x_{i \min}}{x_{i \max} - x_{i \min}}$
	чисельність населення із середньодушовими загальними доходами за місяць, нижчими прожиткового мінімуму	$X_i = \frac{x_{i \max} - x_i}{x_{i \max} - x_{i \min}}$
	децильний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення (разів)	$X_i = \frac{x_{i \max} - x_i}{x_{i \max} - x_{i \min}}$
Рівень освіти	Індекс рівня освіти O :	$O = \frac{1}{4} \sum_{i=1}^4 X_i$
	охоплення дітей дошкільними закладами (%)	$X_i = \frac{x_i - x_{i \min}}{x_{i \max} - x_{i \min}}$
	охоплення дітей та підлітків базовою середньою освітою (%)	$X_i = \frac{x_i - x_{i \min}}{x_{i \max} - x_{i \min}}$
	чисельність студентів ВНЗ I–II рівня акредитації в розрахунку на 1 000 осіб відповідного віку (%)	$X_i = \frac{x_i - x_{i \min}}{x_{i \max} - x_{i \min}}$
	чисельність студентів ВНЗ III–IV рівня акредитації в розрахунку на 1000 осіб відповідного віку (%)	$X_i = \frac{x_i - x_{i \min}}{x_{i \max} - x_{i \min}}$
Розвиток ринку праці	Індекс розвитку ринку праці R :	$R = \frac{1}{4} \sum_{i=1}^4 X_i$
	рівень економічної активності міського населення (%)	$X_i = \frac{x_i - x_{i \min}}{x_{i \max} - x_{i \min}}$
	рівень зайнятості міського населення (%)	$X_i = \frac{x_i - x_{i \min}}{x_{i \max} - x_{i \min}}$
	рівень безробіття міського населення за методологією Міжнародної організації праці (МОП) (%)	$X_i = \frac{x_{i \max} - x_i}{x_{i \max} - x_{i \min}}$
	співвідношення рівнів зареєстрованого безробіття та визначеного за методологією МОП (коефіцієнт)	$X_i = \frac{x_{i \max} - x_i}{x_{i \max} - x_{i \min}}$
	Інтегральний індекс соціального розвитку	$I = \frac{D + M + O + R}{4}$

Список використаних джерел

1. Вітлінський, В. В. Моделювання економіки [Текст] : [навч. посіб.] / В. В. Вітлінський. — К. : КНЕУ, 2007. — 408 с.
2. Кулик, А. В. Основи рейтингового управління регіональними системами [Текст] / А. В. Кулик // Економіка то держава. — 2008. — № 5. — С. 24–28.
3. Богатов, О. И. Рейтинговое управление экономическими системами [Текст] / О. И. Богатов, Ю. Г. Лысенко, В. А. Петренко, В. Г. Скобелев. — Донецк : Юго-Восток, 1999. — 230 с.
4. Артеменко, В. Б. Методи інтегральної оцінки якості життя населення в управлінні регіональним розвитком [Текст] / В. Б. Артеменко // Регіональна економіка. — 2002. — № 1. — С. 166–177.
5. Горкавий, В. К. Використання рейтингових принципів для аналізу соціально-економічного стану сільських районів [Текст] / В. К. Горкавий, Н. Г. Гончаренко // Статистика України. — 2004. — № 1. — С. 91–94.
6. Кузнецова, О. В. Системная диагностика экономики региона [Текст] / О. В. Кузнецова, А. В. Кузнецов. — М. : Комкнига, 2006. — 232 с.
7. Людський розвиток регіонів України: методика оцінки та сучасний стан [Текст] / Е. М. Лібанова [та ін.] ; Рада з вивчення продуктивних сил України НАНУ. — К., 2002. — 124 с.
8. Мінченко, М. В. Формування комплексної інтегральної оцінки фінансово-економічного розвитку регіону [Текст] / М. В. Мінченко, І. М. Волик, І. М. Боярко // Актуальні проблеми економіки. — 2005. — № 6 (48). — С. 76–85.
9. Приходько, Р. Теоретичні основи дослідження процесів соціального розвитку [Текст] / Р. Приходько // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. / голов. ред. С. М. Сербогін [та ін.]. — Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2008. — Вип. 4 (34). — С. 118–125.

Рекомендовано до друку кафедрою економічної кібернетики та інформаційних систем
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету
(протокол № 5 від 5 квітня 2013 року)

Надійшла до редакції 10.04.2013

Николина И. И. Теоретические основы рейтингового управления социальным развитием региона

Раскрыта сущность, подходы и методы рейтингового управления социальным развитием региона, представлено его общую технологию.

Ключевые слова: рейтинговое управление, рейтинговая оценка, моделирование, социальное развитие региона.

Nikolina, I. I. Theoretical Foundations of Rating Management of Social Development of the Region

The essence, approaches and methods of rating management of social development in the region, its overall technology have been presented in the article.

Keywords: rating governance, rating, modelling, social development of the region.

